

Проф. др Драгутин Мировић,
Виша школа за спољну трговину у Бијељини

АКЦИОНАРСКО ДРУШТВО У ПРАВНОМ СИСТЕМУ САД-а

Резиме

Систем оснивања акционарских друштава у правном порежку САД-а темељи се на систему дозволе и нормативном систему. Америчко пословно право познаје јавна, приватна, квази-јавна акционарска друштва, јавне службе, сервисна акционарска друштва, густо збијена друштва, профитабилна и непрофитабилна акционарска друштва, Акционарско друштво се правно дефинише као лице и као грађанин, са правима која произлазе из таквог статуса. Америчко пословно право квалитетно регулише спречавање преварних радњи и дискриминацију. За наше пословно право интересантан је институт промотера, оспоравања повеље, као метода распуштања и укидања друштава, те консолидације и конгломерати. Ерго, либерално настојање и државна регулатива су основне премисе на којима почива правна регулатива трговачких друштава у САД-а, што може бити инспиративно и за правну регулативу у Републици Српској и Босни и Херцеговини.

Resume

The establishment of corporation in the legal system of the United States of America is founded on the license system and on the normative system. American business Law recognizes the existence of private, quasi-public corporations, public service, and service corporations. Corporations are legally defined as persons and as a citizen with all the rights guaranteed by that status. American Business Law efficiently prevents frauds and discrimination. Promoters, the contestation of Charter as the method of dissolution and termination of corporation, consolidations and conglomerates are what our Business Law considers to be very interesting. However the legislation of the USA commercial corporations is based on liberal efforts and state regulations. The above mentioned could be an inspiration for the legislation of the Republic of Srpska and of Bosnia and Herzegovina.

УВОД

У овом раду разматрамо природу, стварање и укидање акционарских друштава у правном поретку САД-а. Америчко пословно право регулише акционарско друштво као најважнију пословну организацију. Акционарско друштво се дефинише као вјештачки ентитет нарочито у свјетлу финансирања и ограничене одговорности власника. У сажетку ћемо нагласити неке специфичности у регулисању овог трговачког друштва, које могу бити од користи за нашу правну и пословну праксу и регулативу.

За разлику од њемачког пословног права, америчко пословно право сматра акционарско друштво за једну од најзначајнијих пословних организација.

Акционарско друштво нуди:

- пословним подухватима великих размјера лакши начини финансирања, у коме се власништво дијели на много мањих (ситних) јединица, које се могу продати клијентима различитог економског статуса;
- ограничењу одговорност особама које су заинтересоване да учествују у пословном подухвату;
- стално наслеђивање на које не утиче смрт било ког одређеног власника нити пренос акција које изврши неки власник због ограничене одговорности;
- нарочиту заинтересованост за мање пословне подухвате;
- одвајање капитала од менаџмента.⁴⁵

ПРАВНА ПРИРОДА АКЦИОНАРСКОГ ДРУШТВА

Према пословном америчком праву, акционарско друштво је ентитет, односно вјештачка правна творевина створена на основу дозволе коју даје влада и творевина којој су дата одређена права, т.ј. акционарско друштво постоји као особа у очима закона одвојено и различито од људи који су власници акционарског друштва.

Овај концепт значи да, имовина акционарског друштва није у власништву акционара, већ акционарског друштва. Дугови акционарског друштва су дугови друштва, а не менаџера или акционара.

Акционарско друштво може да тужи и да буде тужено с обзиром на акционарска права и дуговања, али акционари не могу да туже нити да буду тужени у погледу права и тих дуговања.

Акционарско друштво се оснива на основу добијеног одобрења сертификата о оснивању или повеље од стране државе или владе. По савременом статуту ријеч повеља се обично замјењује појмом "сертификат

⁴⁵ Волфам Енгелс, Капитализам и његове кризе (О злоупотреби новца и бедноти финансијских тржишта), Београд, 2000, стр 245.

о оснивању". Да би се добио сертификат о оснивању, улаже се молба уз коју иде и план предложеног акционарског друштва.

ВРСТЕ АКЦИОНАРСКИХ ДРУШТАВА

Јавно акционарско друштво се оснива ради задовољења владиних циљева и ради управљања јавним пословима. Град је јавно или општинско акционарско друштво које ради на основу овлаштења које му је дала држава.⁴⁶

Приватна акционарска друштва оснивају приватни интереси било због добротворних или добронамјерних циљева или због циљева који се постављају у области финансија, индустрије и трговине. Приватна акционарска друштва се називају јавним у пословним круговима када се акције тог друштва продају јавно.

Квази јавно акционарско друштво као јавни акционарски сервис или јавна комунална служба је приватно акционарско друштво које обезбјеђује извршавање оних циљева којим се остварује јавни интерес, као што су жељезница, снабдијевање гасом и струјом.

Неке од јавних дјелатности извршава директно влада. Друге дјелатности врше посебна акционарска друштва или службе које оснива влада (градски паркинг сервис може да буде организован као посебна служба за градско паркирање, јавни нискобуџетни стамбени пројекат може бити организован као независна стамбена служба).

По америчком пословном праву, акционарско друштво се оснива по закону одређене државе, као домаће акционарско друштво. Примјера ради акционарско друштво које има повељу државе Калифорнија је домаће акционарско друштво у Калифорнији, али је инострано акционарско друштво у свим другим државама САД-а.

Акционарска друштва основана због обављања транспорта, банкарства,

⁴⁶ Roland A. Anderson, Contributing Authors, Business Law Ivon Fox. David P. Twomey Law Eleventh Edition, South-Western Publishing Co Cincinnati, Ohio, 1980, p. 626.

осигурања, штедње и давања зајмова и уопште за обављање сличних специјализованих услуга подлијежу посебном кодексу или статуту с обзиром на своју организацију. Савезни државни закони и административне службе детаљно регулишу начин на који се њихов посао обавља.

Акционарско друштво чије су акције у власништву једног акционара или густо збијене групе акционара је познато као густо збијено акционарско друштво. Акцијама таквог акционарског друштва се не тргује јавно. Многа таква акционарска друштва су мале фирме које су у прошлости функционисале као власништва или као ортаклуци, али су претворена у акционарска друштва због предности ограничене одговорности или пореских олакшица. Статути у многим државама либерализовали су процедуру оснивања ових друштава, допуштајући да их оснива мала група људи, да постоји један директор и елиминишући неопходност формализма у одлучивању.

Акционарско друштво може бити основано да би се управљало одређеном професијом (љекарска друштва).

Непрофитабилно акционарско друштво или добротворно акционарско друштво се организује у добротворне и добронамјерне сврхе (болнице, домови и универзитети). Оснивање ових друштава подразумева посебну процедуру која укључује испитивање сврхе оснивања, функције и начина прикупљања новца за одређени пословни подухват.

ДОЗВОЛЕ ЗА ОСНИВАЊЕ АКЦИОНАРСКИХ ДРУШТАВА

Акционарско друштво оснива се на основу дозволе коју даје влада, дакле, право на оснивање акционарског друштва мора бити добијено од одговарајуће владе. Не постоји јединствен закон о акционарским друштвима у САД-а.

Савезна влада може да оснива акционарска друштва кад жели да оствари неке опште интересе. Та иста овлашћења имају и државе чланице.

Већина држава има општи кодекс о акционарским друштвима у коме се наводе одређени захтјеви и свако ко задовољи те захтјеве и поднесе

неопходна документа влади може аутоматски да оснује акционарско друштво. И федерална влада и владе држава основана акционарска друштва могу да контролишу.

Домаћа акционарска друштва су регулисана нормама које садрже кодекси и општи статuti по којима су организована као и пореским законима и општим законима државе.

Инострано акционарско друштво подлијеже регистрацији и опорезивању у свакој држави у којој обавља посао. У оквиру правног регулисања акционарског друштва, држава и националне владе морају да узму у обзир и уставне гаранције.

АКЦИОНАРСКО ДРУШТВО КАО ПРАВНО ЛИЦЕ И ГРАЂАНИН

Акционарско друштво је правно лице које ужива јавноправну заштиту по закону. То значи да савезна влада забрањује неједнакост у поступању у пословању акционарских друштава.

Ради остварења одређених циљева као што је утврђивање права да се подигне парница у савезном суду, акционарско друштво се сматра грађанином било које државе у којој је основано и грађанином у којој обавља посао без обзира на то чији су грађани појединачне особе које поседују акције овога акционарског друштва.

Акционарско друштво основано у Њујорку је Њујоршко акционарско друштво, иако су његови акционари грађани многих других држава.

Закон о заштити животне средине даје овлашћење акционарском друштву да покрене парницу ради спречавања загађивања.

Савезни устав забрањује државама да ограничавају "привилегије или слободе грађана САД-а". Међутим, постоје одређена ограничења која намећу државе везано за пословање иностраних друштава. Та ограничења су у обавези регистрације, добијању домаће повеље, плаћању одређених пореза, именовању домаћег агента са пребивалиштем на територији државе у којој ће да послује акционарско друштво.

Држава не може да захтијева дозволу или регистрацију иностраног акционарског друштва које се бави међудржавном трговином, нити може да опорезује право на учешће у таквом послу.⁴⁷

Пословно право сматра акционарско друштво као посебну закониту особу. Закон не улази у то ко посједује акционарско друштво и ко га контролише.

Ако се акционарско друштво оснива ради преваре или на незаконит начин, суд занемарује посебност акционарског друштва и "пробија вео акционарског друштва". Чињеница да је акционарско друштво ентитет, може се занемарити у случајевима када треба спријечити неправду или неправедне последице. Међутим, суд неће истраживати ко стоји иза акционарског друштва нити ће се упуштати у то да ли се користе његове предности као што су пореске уштеде, односно предности које даје ограничена одговорност акционара. Суд не улази у постојање имовине за осигурање повјерилаца, нити је битна чињеница што је један појединац једини акционар у том друштву.

Акционарска друштва често настају као резултат активности једне или више особа познатих као промотери. Промотер зближава особе заинтересоване за пословни подухват, помаже у стицању претплате на акције и покреће машинерију која доводи до оснивања самог акционарског друштва.

Акционарско друштво не одговара за оно што стоји у уговору који је саставио његов промотер у корист друштва уколико то акционарско друштво не усвоји уговор.

Усвајање уговора може се изразити ријечима или се може извести закључак да је уговор усвојен прихватањем користи које стоје у том уговору. Акционарско друштво може бити обавезно таквим уговорима преносом власништва или замјеном нове обавезе или уговора за стару обавезу или

⁴⁷ Roland A. Anderson, Contributing Authors, Business Law I von Fox. David P. Twomey Law Eleventh Edition, South-Western Publishing Co Cincinnati, Ohio, 1980, p. 173.

уговор. Промотер лично одговора за уговоре склопљене у име акционарског друштва прије постојања акционарског друштва, сем уколико одредбе уговора или околности не налажу другачије.

Промотер не може да оствари тајни профит у остварењу свог посла и одговара за пријеварне радње.

МОЛБА ЗА ОСНИВАЊЕ И СЕРТИФИКАТ О ОСНИВАЊУ АКЦИОНАРСКОГ ДРУШТВА

У молби за оснивање наводе се информације о новом акционарском друштву, као што су име и сврха акционарског друштва, структуре његових акција и мјесто пословања. Многе државе захтијевају да се у молби наведу директори и чланови управе у првој години пословања, регистрована канцеларија и агент акционарског друштва, као и рок обављања дјелатности.

Након што је поднијета молба за сертификат о оснивању или за повелу, плаћен хонорар и испуњени претходни услови, административни званичник, као што је државни секретар, испитује документа. Уколико су испуњени законски захтјеви, сертификат о оснивању, лиценца или повеља се издаје, биљежи и евидентира као што је утврђено одредбама локалног статута.

Чином издавања сертификата озваничава се постојање акционарског друштва. У неким државама А.Д. не постоји док се на основу повеље не одржи састанак о организацији да би се покренуло акционарско друштво, а у другим државама акционарско друштво не постоји док се не сачини писмени извјештај о састанку одржаном поводом организације акционарског друштва.

По статуту повеља може бити неважећа уколико сертификат о организацији није евидентиран на одговарајући начин и у за то прописао вријеме. У неколико држава постоји додатни захтјев у коме треба забиљежити у локалним оквирима постојање сертификата о оснивању. Сертификат о оснивању ствара акционарско друштво, преноси права и намеће уговорне

дужности држави, акционарском друштву и акционарима.

Пошто је сертификат о оснивању сматран уговором, акционарско друштво је заштићено од касније промјене или модификације и то клаузулом савезног закона који забрањује државама да умање вриједност обавезе наведене у уговору. Ово не значи да ни у ком случају права наведена у повељи не могу бити модификована. У многим статутима изричито се налаже да повеља коју даје држава подлијеже овлаштењу које држава задржава за себе а то је овлаштење да може да мијења повељу уколико то зажели. Независно од задржавања таквог овлаштења, развијено је правило које дозвољава држави да модификује постојеће уговоре укључујући повеље акционарског друштва, да би унапредила јавно здравље безбједност, морал и општу добробит.

Ако се испоштује законска процедура о оснивању, акционарско друштво има савршено законско право да постоји. Онда се акционарско друштво зове "*corporation de iure*", што значи да је акционарско друштво законито. Ако постоји неки недостатак материјалне природе, закон ће предвидјети овај недостатак и сматрати да је акционарско друштво законито.

Да би се обезбиједила сигурност акционара, сертификат о оснивању се сматра доказом да је друштво основано по закону,

Недостатак у оснивању може бити толико велик да га закон не може занемарити и неће прихватити акционарско друштво као законито. Па ипак може да постоји довољна усаглашеност са законом тако да закон призна да постоји акционарско друштво. Кад се ово деси, овакво акционарско друштво се назива *de facto* друштво. То акционарско друштво постоји као чињеница, а не постоји по праву и држава може покренути поступак да опозове повељу због овог недостатка. Ово друштво има сва права и привилегије регионалног законског акционарског друштва. *De facto* друштво обавезује страну која склопи са овим друштвом уговор. *De facto* акционарско друштво је на неки начин као ништаван уговор (уговор без законске вриједности), али уколико држава не предузме ништа, акционарско друштво је законито. Већина судова сматра да *de facto*

акционарска друштва морају да прођу четири провјере:

- мора да постоји важећи закон по којем је акционарско друштво могло бити исправно основано;
- покушај да се организује акционарско друштво је морао бити добронамјеран;
- да постоји истински покушај да се организује акционарско друштво у складу са захтјевима статута;
- мора постојати употреба акционарских овлаштења.

Недостатак у оснивању може бити толико велик да закон неће да прихвати акционарско друштво чак ни као *de facto* акционарско друштво а камоли као законито акционарско друштво. Ако оснивачи наставе да воде посао упркос таквој нерегуларности, могу се сматрати одговорним као партнери, Правило о одговорности партнера се не примјењује када трећа страна послује са њима као да постоји акционарско друштво. У таквим ситуацијама се наглашава да је трећа страна спријечена да порекне да акционарско друштво са којим је пословала законски постоји. У ствари, постоји "corporation by Estoppel" када је у питању тај повјерилац. (Estoppel је забрана особи у законском поступку да мијења првобитно дат исказ или претходну пресуду – corporation by Estoppel - акционарско друштво засновано на тој забрани).

РАСПУШТАЊЕ ИЛИ УКИДАЊЕ

Акционарско друштво се може распустити или укинути:

- на основу договора;
- инсолвенстности;
- реорганизације, и
- судске одлуке.

Друштво се распушта **протеком временског рока**, по истеку одређеног периода пословања.

Други вид престанка је **предаја повеље влади** од стране акционара. Предаја није правоснажна док држава не прихвати повељу. Када држава прихвати

предају, укида се одговорност акционарског друштва према повјериоцима.

Инсолвенстност акционарског друштва не укида само по себи постојање акционарског друштва. Статути у неким државама налажу повјериоцима да инсолвентно друштво могу да распусе. Ситуација се понекад зове *de facto* распуштање или квази распуштање.

Одлуком суда **о банкротству акционарског друштва** регулише се продаја његове цјелокупне имовине. У том случају акционарско друштво нема никакву имовину којом би пословало сем уколико не остане извјесна сума након исплаћивања дугова. Само банкротство не укида постојање акционарског друштва.

Када се **реорганизација акционарског друштва** изврши по савезном закону о банкротству, постојање акционарског друштва није укинута. Ако је реорганизација успјешна исход је исти као да је акционарско друштво само размијенило обавезе и хартије од вриједности. Међутим, по закону државе исход реорганизације је оснивање новог акционарског друштва.

Влада која је издала повељу, може да је опозове. Понекад законодавство предвиђа по општем статуту да ће се повеља било којег акционарског друштва аутоматски опозвати уколико су извјесне одредбе извршене или изостављене. Основа за опозивање повеље је лажно акционарско друштво. Акционарско друштво је злоупотребило своје привилегије ако су његови поступци самовољни и штетни по јавност.

Парницу против акционарског друштва покреће државни тужилац, односно влада. Опозивање повеље (губитак права над повељом) је врло строга казна и због тога се врло ријетко примјењује.

У извјесном броју држава, када акционарско друштво не плаћа порез, суспендује се његово право на пословање. Неке државе у таквим случајевима намећу личну одговорност директорима и службеницима.

У неким државама доноси се одлука за распуштање акционарског друштва на основу судске одлуке када се управа акционарског друштва налази на мртвој тачки са које је не могу покренути ни акционари. У другим државама

може бити именован “старатељ” акционарског друштва у случају када акционари не могу да покрену управни одбор са мртве тачке и када постоји опасност због непоправљиве штете по акционарско друштво.

КОНСОЛИДАЦИЈЕ, СПАЈАЊА И КОНГЛОМЕРАТИ

Два или више акционарских друштава се могу удружити и формирати нову структуру или подухват. Овакво удруживање може бити у облику консолидације, спајања или оснивања конгломерата.

У оквиру **консолидације** два или више акционарских друштава она престају да постоје као засебна акционарска друштва и ствара се ново акционарско друштво које има имовину старих акционарских друштава.

Када консолидација постане правоснажна, ново акционарско друштво наслеђује права, пуномоћје и повластице својих саставних дијелова. Сертификат о оснивању, устав или статут могу да прописују ограничења.

Спајање се разликује од консолидације по томе што једно акционарско друштво оспорава друго. Једно акционарско друштво чува своју првобитну повељу и идентитет и наставља да постоји, а друго нестаје и бива распуштено. Већина држава предвиђа скраћени облик или поједностављени образац по којем се спајање врши. Спајање се обавља када за то гласа од 90-95% акционара.

Уколико се акционар не сложи са предложеном консолидацијом или спајањем или не успије да претвори своје постојеће акције у акције новог акционарског друштва, он или акционарско друштво може упутити молбу суду да процијени вриједност акција које посједује. Ново акционарско друштво мора да исплати акционару вриједност акција а акционар мора да пренесе акције на ново акционарско друштво. У ствари, суд наређује да ново акционарско друштво откупи акције од акционара који се не слаже са консолидацијом или спајањем.

Конгломерат је термин којим се описује однос између акционарског друштва које има улогу родитеља и новооснованог акционарског друштва које се бави различитим активностима, оним које нису везане за активности

акционарског друштва родитеља. Када корпорација оснивач не учествује у производњи или пружању услуга којима се баве корпорације које је основала, онда се ово друштво назива холдинг компанија. Без обзира да ли је пословни подухват холдинг компанија или конгломерат или интегрисана индустрија, сваки дио је акционарско друштво на који се примјењује закон о акционарском друштву. У неким случајевима се примјењују додатни принципи због природе односа између неколико акционарских друштава. У неколико случајева ентитет једног акционарског друштва може бити у оквиру конгломерата занемарен.

Спајање и стицање имовине међу компанијама је често забрањено савезним законом о антитрусту уз образложење да га треба сматрати надметањем у међудржавној трговини, Пословно акционарско друштво се не може спојити са добротворним акционарским друштвом зато што би се имовина сваког од ових акционарских друштава користила у сврхе које немају на уму њихови акционари,

ОДГОВОРНОСТ АКЦИОНАРСКОГ ДРУШТВА

Предузеће које наставља да обавља посао након обављеног спајања или консолидације ће морати да извршава уговорне обавезе и измири дуговања провобитних акционарских друштава, Акционарско друштво које апсорбује друго акционарско друштво у оквиру спајања је одговорно за обавезе друштва које је апсорбовано. Када дође до формалне консолидације или спајања, статут предвиђа пренос права и дуговања на новонастало акционарско друштво.

ЛИТЕРАТУРА

1. Adams, Basic Business Law, Law Eleventh Edition, South – Western Publishing CO Cincinnati, Ohio, 1995.
2. Bernard J Foley, Tržište kapitala, Mate, Zagreb, 1993.
3. Волфрам Енгелс, Капитализам и његове кризе (О злоупотреби новца и беди финансијских аржишта), Београд, 2000.
4. Драгутин Мировић, Етички кодекс на тржишту капитала, Финансирање тржишта капитала, Теслић, 16-21. октобра 2000.
5. Драгутин Мировић, Привредно право, Економски факултет С. Сарајево - Виша

- школа за спољну трговију, Бијељина, 1999.
6. Dwight L. Gibson, Terry G. Murphy, John Wiley & Sons, All About Law, Exploring the Canadian Legal System, Canada, Toronto, New York, Chichester, Brisbane, Singapore, 1984.
 7. Ивица Јанковец, Привредно право, Јавно предузеће Службени лист СРЈ, Београд, 1999.
 8. Мирко Васиљевић, Привредна друштва, домаће и упоредно право, Удружење правника у привреди Југославије, Београд, 1999.
 9. Richards, Law for Global Business, Law Eleventh Edition, South-Western Publishing Co Cincinnati, Ohio, 1994.
 10. Roland A. Anderson, Contributing Authors, Business Law Ivon Fox. David P. Twomey, Law Eleventh Edition, South-Western Publishing Co Cincinnati, Ohio 1980.
 11. F. William McCarty, John W Bagby, Irwin's Legal and Regulatory Environment of business, Third Edition, 1996, US of America, Irwin.